

zbornici

IZAZOVI ODRŽIVOG RAZVOJA U SRBIJI I EVROPSKOJ UNIJI

UREDNICI

Predrag Jovanović

Sanja Stojković Zlatanović

IZAZOVI ODRŽIVOG RAZVOJA
U SRBIJI I EVROPSKOJ UNIJI

IZDAVAČ

Institut društvenih nauka
Beograd, 2020

ZA IZDAVAČA

dr Goran Bašić

RECENZENTI

dr Predrag Petrović
dr Vladimir Nikitović
dr Dejan Trifunović
dr Marta Sjeničić

EDICIJA

Zbornici

UREDNIKA EDICIJE

dr Mirjana Dokmanović

ISBN 978-86-7093-237-1

zbornici

IZAZOVI
ODRŽIVOG
RAZVOJA
**U SRBIJI I
EVROPSKOJ
UNIJI**

UREDNICI

dr Predrag Jovanović

dr Sanja Stojković Zlatanović

INSTITUT
DRUŠTVENIH NAUKA
BEOGRAD
INSTITUTE
OF SOCIAL SCIENCES
BELGRADE

RANKO SOVILJ
Naučni saradnik
Institut društvenih nauka, Beograd
soviljpeca@gmail.com, rsovilj@idn.org.rs

Koncept održivog razvoja u savremenom bankarstvu – zeleno bankarstvo¹

Apstrakt

U savremenim uslovima poslovanja, društveno odgovorno bankarstvo postalo je globalni fenomen. Koncept održivog razvoja utiče na preformulisanje bankarskog poslovanja u pravcu pružanja novih bankarskih usluga i kreiranja novih (zelenih) bankarskih poslova, kojima se osim profitnih, ostvaruju i širi društveni i ekološki ciljevi. Stoga se u radu, nakon definisanja zelenog bankarstva i finansija, ukazuje na značaj zelenih bankarskih poslova u sektoru poslovanja sa stanovništvom i privredom, uključujući i investiciono bankarstvo. Na kraju rada, ukazaće se na trenutno stanje i perspektive razvoja zelenog bankarstva u domaćem pravnom poretku. U zaključku rada ističe se neophodnost daljeg razvoja zelenog bankarstva i kreiranje novih, zelenih bankarskih proizvoda i usluga.

Ključne reči: održivi razvoj, zeleno bankarstvo, zeleni bankarski poslovi, društveno odgovorno poslovanje banaka, zaštita životne sredine

Uvod

■ Uticaj čoveka na životnu sredinu i više je nego očigledan uzimajući u obzir sve veću iscrpljenost prirodnih resursa, usled upotrebe fosilnih goriva, prekomernog sečenja šuma, akumulacije štetnih materija u prehrambenoj industriji i podzemnim vodama, oštećenje ozonskog omotača. Navedeni problemi su se sa lokalnog i regionalnog preneli na globalni nivo, budući da je očigledna povezanost između ekonomskog rasta, porasta broja stanovnika, siromaštva i degradacije životne sredine (Stanojević, Mitić & Rakić, 2013, 438).

¹ Rad je napisan u okviru Programa istraživanja Instituta društvenih nauka za 2020. godinu koji podržava Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja.

Jedan od osnovnih preduslova za odgovarajuću primenu koncepta održivog razvoja, ali i za preventivno delovanje na neodgovorno ponašanje pojedinaca, kompanija i regulatornih tela prema životnoj sredini, jeste omogućavanje većeg učešća javnosti u procesu saodlučivanja u očuvanju životne sredine (Jančetović, Janković & Cvijić, 2012, 58). U tom pogledu, zapaženu ulogu imaju finansijske institucije, pre svega, banke, koje sprovode različite kampanje i investiraju u ekološki prihvatljive projekte.

Poslednjih decenija koncept održivog razvoja u bankarstvu sve više dobija na značaju na međunarodnom nivou, i nameće se kao dobro rešenje za postizanje sistemske i finansijske stabilnosti (Kostadinović & Radojičić, 2017, 110). Koncept održivog razvoja banaka podrazumeva društveno odgovorno poslovanje banaka, kao i poslovanje koje je usmereno na očuvanje životne sredine. Od uprave banaka očekuje se proaktivna uloga u razvoju korporativne društvene odgovornosti u očuvanju životne sredine, a sve u cilju realizacije koncepta održivog razvoja, s jedne strane, i povećanja konkurentne prednosti, s druge strane (Jančetović, Janković & Cvijić, 2012, 56). Termin društveno odgovorno poslovanje banaka integralni je deo koncepta korporativne društvene odgovornosti. Korporativna društvena odgovornost (*Corporate Social Responsibility – CSR*) predstavlja koncept koji podrazumeva angažovanost profitno orijentisanih privrednih subjekata u društvenim pitanjima koja mogu, ali nužno i ne moraju, biti posledica njihovih aktivnosti (Jovičević & Žugić, 2018, 374). *World Business Council for Sustainable Development – WBCSD* definiše društvenu odgovornost banaka kao njihovu opredeljenost u doprinošenju održivom ekonomskom razvoju, uzajamno sarađujući sa zaposlenima, njihovim porodicama, lokalnom zajednicom, te društvom u celini, a sve u cilju unapređenja njihovog životnog standarda (Saraiva & Serrasqueiro, 2007, 82).

Koncept društveno odgovornog poslovanja banaka nije svojstven samo konvencionalnim poslovnim bankama. Takođe, društveno odgovorno poslovanje banaka izraženo je u islamskom bankarstvu, u kontekstu implementacije društveno odgovornih inicijativa. Kroz društveno odgovorno poslovanje, banke mogu kreirati održive proizvode, kao što su: ekološki, etički, socijalni i/ili investicioni fondovi. Takođe, banke mogu promovisati održivi razvoj i društveno odgovorno poslovanje podsticanjem i stimulisanjem kompanija koje posluju shodno principu održivog razvoja, ali, i istovremeno sankcionisati one kompanije koje ne posluju shodno usvojenim standardima društveno odgovornog poslovanja,

uskraćivanjem njihovog kreditiranja. Osim navedenog, etički orijentisane banke usmerene su na aktivnosti od opšte dobrobiti za celokupnu društvenu zajednicu poput: odobravanja pristupačnijih stambenih kredita; dodele lokalnih stipendija i sponzorisanjem tradicionalnih lokalnih manifestacija (Jovičević & Žugić, 2018, 376).

Određenje koncepta „zelenog” u finansijama i bankarstvu

Globalno posmatrano, ne postoji opšteprihvaćena definicija zelenih finansija. Danas se ne koristi samo termin zelene finansije, već se upotrebljavaju i drugi termini, koji nagoveštavaju sve veći značaj koncepta zelenih finansija. U tom pogledu, termin zelene finansije sa održivim razvojem može se objasniti pomoću koncepta održivih finansija, finansiranja životne sredine, finansiranja smanjenja emisije štetnih gasova i klimatskih promena (Noh Hee, 2018, 3).

Tendencija „ozelenjavanja” finansija koja je poslednjih decenija veoma aktuelna u svetu, nastala je iz potrebe da maksimiziranje profita ne bude jedini cilj banaka, već da se paralelno sa sticanjem profita uzme u obzir očuvanje životne sredine i društveno odgovorno poslovanje banaka. S tim u vezi, politika zelenih finansija podrazumeva preorijentisanje sa profita kao primarnog, ako ne i jedinog cilja preduzetih aktivnosti banaka, ka ciljevima koji inkorporiraju održivi razvoj, zaštitu životne sredine, društveno odgovorno poslovanje uz neizbežno ostvarenje profita (Rakić, Mitić & Raspopović, 2012, 173).

U teoriji ne postoje jedinstveni stavovi po pitanju „ozelenjavanja” finansija. Pojedini autori ističu da bi „ozelenjavanje” finansija postalo iluzija bez mogućnosti da se primeni u praksi, ako se ne prihvati interaktivna kompleksnost ekoloških faktora koji su sinergetski i obuhvataju tri stuba: 1. ekološku regulativu; 2. ekološku inovativnu politiku i 3. ekološku socijalnu odgovornost. Ova tri stuba su pretpostavka za izgradnju zelene ekonomije. Upravo, održivi ekonomski rast pretpostavlja ravnotežu između ekoloških činilaca ekonomskog rasta i postojećih kapaciteta u okruženju (Musu, 2010, 1).

Trend „ozelenjavanja” finansija nastao je iz neophodnosti promene globalne ekonomije u cilju zaštite životne sredine. S obzirom na nezaustavljiv proces globalizacije, koji prožima i povezuje sve ekonomske tokove, sasvim je očigledno zašto je ugrožena mogućnost održavanja blagostanja u svetu, posebno imajuću u vidu učestale ekonomske krize i recesije. Jedan od načina

ublažavanja posledica krize je kreiranje novih („zelenih“) finansijskih proizvoda i usluga, zasnovanih na održivom razvoju.

Zeleno bankarstvo, odnosno bankarstvo u kontekstu održivog razvoja može se odrediti kao odluka uprave banaka da kreiraju proizvode i usluge koji obuhvataju društvenu i komponentu zaštite životne sredine (Stanojević, Mitić & Rakić, 2013, 437). S tim u vezi, zeleno bankarstvo pretpostavlja uvođenje novih metoda i tehnologija, koje imaju za cilj kreiranje specifičnih bankarskih proizvoda i usluga, uzimajući u obzir zaštitu životne sredine, energetska efikasnost, smanjenje emisije štetnih gasova, reciklažu, očuvanje biodiverziteta itd. Zeleno bankarstvo pozicionira se u preseku između finansijskog sektora, zaštite životne sredine i održivog ekonomskog razvoja (Rakić, Mitić & Raspopović, 2012, 168). Osim toga, zeleno bankarstvo podrazumeva kreiranje novih metoda i tehnika za unapređenje tradicionalnih bankarskih poslova, koji bi trebalo da inkorporiraju uticaj na životnu sredinu. Uočeni su značajni rizici zaštite životne sredine prilikom kreditiranja klijenata, s obzirom da rizik zaštite životne sredine koji se vezuje za klijenta banke, može postati direktan generator finansijskog rizika za tu banku. Stoga se preporučuje zelenim bankama da sprovode odgovorno finansiranje svojih klijenata, što podrazumeva postupak selekcije na osnovu usklađenosti namene kredita sa održivim razvojem i uticajem na životnu sredinu. S tim u vezi, banke su u obavezi da procenjuju kreditni rejting i likvidnost klijenata, koji mogu postati ugroženi zbog promene državne politike ili promenjenih preferencija potrošača i industrijskih klijenata, kao rezultat pokušaja da se ostvari održivost. Neadekvatna selekcija klijenata može negativno uticati na finansijske pokazatelje i rezultate poslovanja banaka. Pored toga, može ugroziti poslovni ugled banke ukoliko investira u aktivnosti klijenata, čije poslovanje ima negativne implikacije na životnu sredinu (Rakić, 2016, 93).

Usled povećanog protoka informacija, pre svega, posredstvom medija, ali i većom zainteresovanošću prosečnog kupca za očuvanje životne sredine i sprečavanje klimatskih promena, trend „ozelenjavanja“ finansija dobija još više na značaju. Upravo u ovom porastu potražnje za zelenim finansijskim proizvodima i uslugama, banke su prepoznale šansu za kreiranjem novih (zelenih) bankarskih poslova, kojima bi privukli nove klijente, investirali u zelene projekte, i time povećali sopstvenu sposobnost i konkurentnost na tržištu. Osim banaka, i druge finansijske institucije, poput osiguravajućih društava, investicionih fondova nastoje da kreiraju i sprovode zelenu strategiju u svojim poslovnim aktivnostima (Rakić, Mitić & Raspopović, 2012, 171).

Banke koje na vreme prepoznaju i implementiraju razne forme „zelenih“ pravnih poslova u svoje poslovanje, u prilici su da privuku veći broj klijenata, i na taj način povećaju svoj profit, istovremeno doprinoseći održivom razvoju. Imajući u vidu potencijal koji nudi zeleno bankarstvo, pojedine finansijske institucije razvile su negativnu praksu *greenwashinga*. Naime, *greenwashing* predstavlja koncept u kome finansijske institucije i kompanije pokušavaju da uz pomoć „zelenih“ PR marketing aktivnosti promovišu svoju instituciju kao ekološki svesnu i društveno odgovornu, a da pri tom ona to nije (Rakić & Mitić, 2012, 56). *Greenwashing* se koristi u manipulativne svrhe kako bi se realizovali sumnjivi ciljevi, najčešće sticanje profita kroz podizanje ugleda kompanije ili sticanja političke podrške. Prisustvo *greenwashinga* predstavlja integralni deo poslovanja u svim privredama, finansijskom sektoru i kompanijama. S obzirom na to da je nemoguće u potpunosti iskoreniti *greenwashing*, neophodno ga je svesti na prihvatljivu meru. Upravo, standardizacija pravila i odgovarajući regulatorni okvir za zelene finansijske institucije treba da doprinesu smanjenju rizika (Rakić, 2016, 96). S druge strane, neophodno je da zakonodavac propiše odgovarajuću sankciju za one institucije koje nastave sa praksom *greenwashinga*, zbog lažnog predstavljanja i dovođenja investitora u zabludu.

Zeleni bankarski poslovi

Bankarski poslovi su oni pravni poslovi koji za svoj predmet imaju promet novca i hartija od vrednosti, kao i određene usluge koje banke obavljaju svojim klijentima u vezi sa platnim prometom (novcem) i hartijama od vrednosti (Vasiljević, 2008, 343). Na osnovu ovog, zelene bankarske poslove možemo definisati kao one pravne poslove koje banka zaključuje sa svojim klijentima pridodajući im dodatnu, ekološku komponentu gde god je to moguće. Zeleni bankarski poslovi zapravo su klasični bankarski poslovi koji su usled rastućih potreba savremene ekonomije i održivog razvoja, uslovljenog usavršavanjem bankarske tehnike, doživeli određena poboljšanja i modifikacije. Zeleni bankarski poslovi postaju sve brojniji i raznovrsniji, čime omogućuju bankama da uvećaju svoje učešće na tržištu, povećaju profit, poboljšaju zadovoljstvo zaposlenih, steknu lojalnost svojih klijenata, poboljšaju poslovni ugled pozitivnim izveštavanjem u medijima, ojačaju odnose i partnerstva sa ekološki nastrojenim stejkholderima (Noh Hee, 2018, 10).

Postoje tri nivoa „ozelenjavanja“ bankarskih poslova. Prvi nivo odnosi se na uticaj same banke iz redovnog poslovanja. To podrazumeva, pre svega, uvođenje online pristupa bankarskim uslugama koji pomaže u smanjenju direktnog uticaja u poslovanju. Na taj način, banke smanjuju troškove kancelarijskog materijala, pošte, velikog broja filijala, čime se smanjuju troškovi bankarskih usluga (Rakić, 2016, 97). Sledeći nivo „ozelenjavanja“ bankarstva pretpostavlja postupak uvođenja novih bankarskih proizvoda i usluga, čime se proširuje paleta bankarskih pravnih poslova. Kreiranje zelenih bankarskih poslova ima direktan uticaj na psihološki efekat, s obzirom da klijenti postaju svesni da dorinose očuvanju društvene i životne sredine. Poslednji, najviši nivo odnosi se na uvođenje sistema za upravljanje društvenom i životnom sredinom, čija je svrha da pored merenja neposrednog uticaja iz poslovanja, ponude novih proizvoda i usluga, u potpunosti meri uticaj bančinih klijenata i svih poslovnih partnera na društvenu i životnu sredinu. Krajnji cilj jeste da banke, a posredstvom njih, i ceo finansijski sektor implementira društveno odgovorno poslovanje kao sastavni deo svog redovnog poslovanja (Rakić, 2016, 98).

S obzirom na porast interesovanja za zeleno bankarstvo, neophodno je odrediti koji se bankarski poslovi određuju kao „zeleni“. U svetu ne postoji opšteprihvaćena kategorizacija zelenih bankarskih poslova, ali se u literaturi neretko navodi stanovište Jin Noh Hee, koji je prema predmetu poslova, razvrstao zelene bankarske poslove u četiri osnovne grupe: poslovanje sa stanovništvom, poslovanje sa privredom, uključujući i investiciono bankarstvo, upravljanje imovinom i osiguranje (Noh Hee, 2018, 10–12).

Zeleni bankarski poslovi u sektoru poslovanja sa stanovništvom

Sektor poslovanja banke sa stanovništvom obuhvata kreditne, depozitne i uslužne poslove banke sa fizičkim licima (tj. poslove kod kojih banka po nalogu svog klijenta izvršava određene usluge trećim licima, poput: izdavanja bankarske garancije, akreditiva, dokumentarnog inkasa, emituje hartije od vrednosti, obavlja platni promet i slično). U svaki od navedenih bankarskih poslova može se inkorporirati element „zelenog“, odnosno ekološka komponenta (Rakić & Mitić & Raspopović, 2012, 175). Među najrasprostranjenijim zelenim pravnim poslovima banke u sektoru poslovanja sa fizičkim licima su sledeći poslovi: izdavanje zelenih platnih

kartica; odobravanje zelenih auto kredita; odobravanje zelenih hipoteka i odobravanje zelenih kredita za rekonstrukciju i adaptaciju nekretnina.

Zelene platne kartice predstavljaju deo osnovne bankarske ponude namenjene stanovništvu. Zelene kreditne i depozitne kartice sve više dobijaju na značaju, posebno u Evropskoj uniji. *Grosso modo*, ove kartice funkcionišu tako što vlasnici ovih kartica doniraju iznose između 0,1% i 0,5% od vrednosti svake obavljene kupovine. Donirana sredstva uplaćuju se na račune posebnog ekološkog fonda, osnovanog pri banci, ili na račune nevladinih organizacija za zaštitu životne sredine. Primer dobre prakse je zelena kartica *HSBC Visa Card*. Pri svakoj kupovini ovom karticom, 0,1% iznosa kupovine prenosi se na „*HSBC zeleni krov za škole*.“ Dalje, vlasnicima ove kartice omogućene su određene privilegije pri kupovini ekološki prihvatljivih proizvoda i usluga kod određenih trgovaca (Rakić, 2016, 98).

Poslednjih godina zabeležen je rast kupovine automobila na električni i hibridni pogon. Upravo to je uslovalo kreiranje posebne vrste kredita – zelenih auto kredita, kao i subvencije države za kupovinu ovih vozila, s obzirom da se ova vozila odlikuju smanjenom emisijom štetnih gasova (električna vozila imaju nultu emisiju izduvnih gasova). Osnovna odlika zelenih auto kredita u odnosu na klasične kredite je niža kamatna stopa. Kamatna stopa na kredite za kupovinu ovih vozila niža je od 0,25% do 0,5% u odnosu na kredite za kupovinu vozila na konvencionalan pogon. Nižu kamatnu stopu određuju parametri poput potrošnje goriva i emisije ugljendioksida. Dodatna pogodnost ovih kredita su niži troškovi obrade kredita i manje papirologije (Rakić & Mitić, 2012, 58). Takođe, zeleni auto-krediti smanjuju kreditni rizik banke, s obzirom da je praksa pokazala da su korisnici zelenih auto-kredita solventniji i da redovno ispunjavaju dospele obaveze po odobrenim kreditima.

Zeleni hipotekarni krediti, odnosno krediti za kupovinu nekretnina nude potrošačima nižu kamatnu stopu od tržišne. Kamatna stopa je niža za 0,125% do 0,25% naspram kamatne stope na cenu redovnih hipotekarnih kredita. Osnovni uslov za odobrenje zelenih hipotekarnih kredita je da se dobijena sredstva investiraju u kuće, odnosno stanove, izgrađene energetske efikasnijim materijalima od prosečnih materijala. Odobranjem zelenog hipotekarnog kredita dobija se ekološki prihvatljiv životni prostor koji smanjuje troškove življenja. S druge strane, više papirologije i dokazivanja namene korišćenje sredstava ističe se kao glavni nedostatak ovih kredita. Zeleni hipotekarni krediti nastali su tokom osamdesetih godina 20. veka, i danas čine oko 1% svih hipotekarnih kredita u Sjedinjenim Američkim Državama (Rakić, 2016, 99).

Slični zelenim hipotekarnim kreditima su tzv. zeleni sekundarni hipotekarni krediti koji su namenjeni za rekonstrukciju i adaptaciju nekretnina. Zapravo, oni predstavljaju dodatni kredit na već postojeći hipotekarni kredit koji se odnosi na istu nepokretnost. Kamatne stope na ove kredite niže su za 0,33% u odnosu na redovne kredite, a mogu biti niže i do 1%. Ovi krediti omogućuju klijentima banke da obnove svoje nepokretnosti energetski efikasnijim materijalima. Uglavnom se sredstva dobijena ovim kreditima investiraju u ugradnju solarnih panela, vetro energetskih sistema, ugradnju energetski efikasne stolarije, zamenu grejnih tela, ozelenjavanje krovova, spoljašnju i unutrašnju izolaciju nekretnine (Rakić, Mitić & Raspopović, 2012, 177). Uslov za odobrenje sekundarnog hipotekarnog kredita je kreditna sposobnost i bonitet klijenta, koju procenjuje banka, kako bi odobrila klijentima dodatnu hipoteku na istoj nepokretnosti.

Zeleni bankarski poslovi u sektoru poslovanja sa privredom i investiciono bankarstvo

Za razliku od poslovanja sa stanovništvom, poslovanje sa privredom odnosi se na kreditiranje pravnih lica – privrednih društava. Trend „ozelenjavanja” bankarskih poslova sve više obuhvata poslove korporativnog i investicionog bankarstva. Investiciono bankarstvo obavlja poslove emisije i trgovine hartija od vrednosti klijenata banke. Među najučestalijim poslovima sa privredom su: finansiranje zelenih projekata, izdavanje zelenih hartija od vrednosti, emisija sekjuritizovanih hartija od vrednosti, izdavanje finansijskih derivata, izdavanje kreditnih garancija i odobravanje lizinga.

Finansiranje zelenih projekata podrazumeva pravni posao u kojem banka odobrava zajam (kredit) klijentu – privrednom društvu za precizno definisanu namenu, koji će investirati u velike infrastrukturne projekte koji imaju za cilj očuvanje životne sredine, odnosno ublažavanje posledica klimatskih promena. S druge strane, korisnik kredita (zajma) obavezuje se da će banci plaćati ugovorenu kamatu i primljeni iznos novca vratiti u vreme i na način kako je predviđeno ugovorom.² Radi finansiranja ovih zelenih projekata, neretko je potrebno osnovati bankarski konzorcijum

² Zakon o obligacionim odnosima, *Službeni list SFRJ*, br.29/78, 39/85, 45/89 – odluka USJ i 57/89, *Službeni list SRJ*, br.31/93 i *Službeni glasnik RS*, br.18/2020, čl. 1065.

zbog visine zajma. Praksa je pokazala da se prilikom finansiranja zelenih projekata 30–40% sredstava prikupi iz donacija, dok se preostala vrednost projekta obezbeđuje po osnovu kredita. U prethodnom periodu, zeleni projekti koji su prikupili najviše sredstava bili su iz oblasti telekomunikacija, petrohemije, prirodnih resursa, obnovljivih izvora energije, efikasnijeg korišćenja energije (Rakić, Mitić & Raspopović, 2012, 178). Razvoj zelenog finansiranja projekata u privredi zastupljen je među najvećim globalnim bankama kao što su: *JP Morgan*, *BNP Paribas*, *Barclays*, *Rabobank*, koje imaju nekoliko različitih pristupa organizacionog vođenja projektnog i korporativnog finansiranja (Rakić, 2016, 101).

U cilju zaštite životne sredine i posledica klimatskih promena, banke su kreirale čitav asortiman finansijskih derivata, kako bi pomogli kompanijama čije poslovne aktivnosti u najvećoj meri zavise od vremenskih (ne)prilika. Finansijski derivati treba da omoguće ovim kompanijama da se izbore sa promenama u prihodima. *Goldman Sachs* nudi najveći asortiman finansijskih instrumenata koji se mogu koristiti za ublažavanje rizika izazvanog nepovoljnim ili nepredvidivim vremenskim uslovima. Posebna vrsta finansijskih derivata su oni koji su vezani za energiju vetra, i koji omogućuju proizvođačima energije vetra zaštitu od nepovoljnog kretanja vetra (Rakić, Mitić & Raspopović, 2012, 178–179).

Investicione banke nude svojim klijentima veliki izbor finansijskih derivata, kao što su: opcije, svopovi, fjučersi, forvard ugovori. Osim emisije navedenih derivata, banke učestvuju u trgovini finansijskim derivatima za račun klijenata, a, takođe, pružaju im savetodavne usluge u vezi trgovine. Sem finansijskih derivata, banke odobravaju zeleni lizing. Predmet zelenog lizinga isključivo su nova i održiva tehnološka rešenja koja su u skladu sa principima zaštite životne sredine. Primer dobre prakse su *ABN AMRO* i *Deutsche Bank*, koje odobravaju zelene lizinge po preferencijalnim kamatnim stopama. Tokom 2014. godine, *Deutsche Bank* je obezbedila više od jedne milijarde evra za finansiranje projekata u oblasti obnovljivih izvora energije ukupne vrednosti preko četiri milijarde evra (Rakić, 2016, 103).

Uz već spomenute aktivnosti, banke emituju zelene hartije od vrednosti i učestvuju u trgovini na sekundarnom tržištu kapitala. Najrasprostranjenija zelena hartija od vrednosti jeste zelena obveznica (*Green Bond*). Zelena obveznica je integralna komponenta zelenih finansija i, kao takva, najperspektivnije sredstvo u prikupljanju kapitala privatnog sektora koji se može aktivirati u borbi protiv klimatskih promena. Iako su ih prvobitno emitovale međunarodne razvojne

banke i multilateralne institucije, korporativne i državne zelene obveznice koje su se pojavile u narednom periodu, podstakle su ogroman rast u finansijskom sektoru: godišnja emisija zelenih obveznica porasla je sa četiri milijarde dolara u 2010. godini na više od 150 milijardi dolara u 2017. godini (Ross, 2018, 6).

Pored zelenih obveznica, postoje i druge zelene hartije od vrednosti kreirane u posebne svrhe. Dobar primer inovativnog pristupa tržištu kapitala su „kat obveznice“ ili obveznice katastrofe, kreirane zbog klimatskih promena. U pitanju je relativno nov finansijski instrument, potencijalno visokog prinosa i visokog rizika, uglavnom povezan sa osiguranjem. Obveznice katastrofe predstavljaju dužničke hartije od vrednosti koje su prilagođene reosiguranju, u cilju prenošenja rizika usled ostvarivanja katastrofalnih šteta izazvanih klimatskim promenama. Svrha emisije kat obveznica je prikupljanje sredstava u slučaju nastupanja prirodnih nepogoda kao što su: zemljotresi, erupcije vulkana, uragani, cunami i drugo (Tasić, 2015, 3).

Upravljanje imovinom

Upravljanje imovinom postaje jedan od najbrže rastućih segmenata u finansijskom sektoru. Strategija upravljanja imovinom obuhvata niz pravnih poslova, od pružanja konsultativnih usluga klijentima, poreske politike, upravljanje investicionim fondovima, izrade finansijskih projekcija i planova na međunarodnom nivou, pružanje brokerskih i dilerskih usluga u poslovima sa hartijama od vrednosti. Shodno tome, upravljanje imovinom podrazumeva specijalizaciju usluga koje zahtevaju finansijsku analizu iskombinovanu sa procenom i izborom vrednosnih papira, implementacijom planova i redovnim monitoringom investicija (Baietti, Shlyakhtenko, La Rocca & Patel, 2012, 75). Primer dobre prakse su karbon fondovi. Naime, karbon fondovi su investicioni fondovi, kod kojih se prikupljena sredstva investiraju u jasno definisane projekte: poslovi plasiranja sredstava u sertifikate za smanjenje emisije štetnih gasova ili karbon kredite. Poslednjih godina, aktuelni su postali održivi investicioni fondovi (*sustainable investment funds*), koji prikupljena sredstva investiraju isključivo u zelene hartije od vrednosti, s obzirom na to da imaju pozitivan učinak na zaštitu životne sredine (Rakić, 2016, 104–105).

Poslovi osiguranja

Globalizacija finansijskih tokova dovela je do formiranja „velikih finansijskih supermarketa“ ili *one stop shop*, čiji delokrug poslova, pored komercijalnog i investicionog bankarstva, obuhvata i poslove osiguranja, što nedvosmisleno ukazuje na ponudu na jednom mestu, koja može zadovoljiti sve finansijske prohteve klijenata (Sovilj, 2016, 43). Sledstveno tome, sasvim je očekivano da su upravo ove finansijske institucije kreirale nove forme osiguranja u finansijskom sektoru. Primer dobre prakse su holandska *Rabobanka* i švajcarsko osiguravajuće društvo *Swiss Re*.

Poslovi zelenog osiguranja kreirani su na polju neživotnog osiguranja. Postoje dve forme zelenog osiguranja; osiguranje zasnovano na karakteristikama koje uzimaju u razmatranje zaštitu životne sredine, te shodno tome se određuje visina premija, i osiguranje razvijeno za čiste tehnologije, ili za one koje umanjuju efekat emisije štetnih gasova. Primera radi, *start up* kompanije mogu osigurati solarne panele ili vetro turbine kroz garantno osiguranje kako bi se obezbedili sigurni prihodi od poslovanja (Baietti, Shlyakhtenko, La Rocca & Patel, 2012, 76).

Do sada najrasprostranjeniji vid „zelenog“ osiguranja je osiguranje u auto-industriji, u formi osiguranja „plati koliko voziš“, gde se premija osiguranja izračunava prema pređenom kilometru. Osim toga, kupci električnih i hibridnih vozila sa smanjenom emisijom štetnih gasova dobijaju povlastice u vidu smanjenja premije osiguranja. Direktiva EU 63/2011 predviđa obavezu za proizvođače motornih vozila da smanje emisiju ugljendioksida na 130 grama po pređenom kilometru,³ s obzirom na to da motorna vozila pripadaju grupi najvećih svetskih zagađivača zbog emisije ugljen-dioksida i ostalih štetnih čestica, nastalih sagorevanjem pogonskog goriva. Osim navedenog, vlasnici električnih vozila imaju dodatne pogodnosti, u vidu poreskih olakšica. Naime, od 1. januara 2020. godine,

³ Commission Directive 2011/63/EU of 1 June 2011 amending, for the purpose of its adaptation to technical progress, Directive 98/70/EC of the European Parliament and of the Council relating to the quality of petrol and diesel fuels. Pomenuta odredba izazvala je obostrano nezadovoljstvo stručne i naučne javnosti. S jedne strane, proizvođači motornih vozila ističu da je postavljeni zahtev suviše oštar, i da se na njih prevaljuje prevelika odgovornost za zagađenje životne sredine i globalno zagrevanje, te da su neophodna ogromna finansijska ulaganja za ispunjenje propisanih uslova, koja mogu uticati na rezultat poslovanja. S druge strane, ekolozi, filantropi i pobornici očuvanja životne sredine navode da je pomenute zahteve potrebno dodatno pooštriti, okrivljujući automobilsku industriju da je najveći zagađivač životne sredine (Nedić, 2015, 34).

vlasnici električnih vozila u Srbiji oslobođeni su plaćanja poreza na upotrebu pri produženju registracije,⁴ budući da je reč o ekološki čistim vozilima koja nemaju emisiju izduvnih gasova, te samim tim ne zagađuju životnu sredinu. Takođe, identifikovana je dodatna forma auto-osiguranja, koja se odnosi na smanjenja premije ukoliko se upotrebljavaju reciklirani delovi za automobile prilikom njihovog servisiranja, popravke ili zamene dotrajalih delova (Rakić, 2016, 104).

Strategija održivog razvoja u bankarskom sektoru Srbije

Opšteprihvaćena definicija održivog razvoja je da je to: „Razvoj koji zadovoljava potrebe u sadašnjosti bez ugrožavanja mogućnosti budućih generacija da zadovolje svoje potrebe” (World Commission on Environment and Development, 1987). Objavljivanjem izveštaja „Naša zajednička budućnost” (*Our Common Future*) na Svetskoj komisiji za životnu sredinu 1987. godine, postavljeni su temelji za razvoj i sprovođenje politike održivog razvoja. Spomenuti izveštaj poslužio je kao osnova za kreiranje strategije i politike zaštite životne sredine u mnogim zemljama. Nacionalna strategija održivog razvoja Republike Srbije usvojena je 2008. godine, i definiše održivi razvoj kao ciljno orijentisan, dugoročan, neprekidan, sveobuhvatan i sinergetski proces koji utiče na sve aspekte života (ekonomski, socijalni, ekološki i institucionalni) na svim nivoima (Nacionalna strategija održivog razvoja R. Srbije, 2008, 2). Na osnovu navedenog konstatuje se da se koncept održivog razvoja odnosi na zajedničko delovanje na ekonomski rast (podizanje ekonomske efikasnosti i produktivnosti, modernizaciju tehnologije), društveni progres (društvenoodgovorno poslovanje uz smanjenje stope siromaštva, unapređenje zdravstvene zaštite) i životnu sredinu (smanjenje zagađenja i toplotnog zagrevanja, očuvanje biodiverziteta itd.), odnosno u sinergiji ovh oblasti (Stanojević, Mitić & Rakić, 2013, 438).

Bankarski sektor, u pogledu implementacije osnovnih principa održivog razvoja, reagovao je sporije nego drugi sektori u ekonomiji.

⁴ Zakon o porezima na uplatu, držanje i nošenje dobara, *Službeni glasnik RS*, br.26/2001, 80/2002, 43/2004, 24/2011, 100/2011 – usklađeni din. izn., 120/2012 – usklađeni din. izn., 113/2013 – usklađeni din. izn., 68/2014 – dr. zakon, 140/2014 – usklađeni din. izn., 109/2015 – usklađeni din. izn., 112/2015, 105/2016 – usklađeni din. izn., 119/2017 – usklađeni din. izn., 104/2018 – usklađeni din. izn., 86/2019 i 90/2019 – usklađeni din. izn., čl. 5, str. 1, tač. 6.

Generalno posmatrano, bankarski sektor i nije neposredni zagađivač životne sredine, u smislu da direktno doprinosi povećanoj emisiji izduvnih gasova. Međutim, banke se mogu posredno smatrati odgovornim, ukoliko finansiraju klijente čija poslovna delatnost ima negativne implikacije na životnu sredinu. S druge strane, postoje slučajevi u kojima su banke bile direktno odgovorne za štetni uticaj na životnu sredinu izazvane aktivnostima svojih klijenata. Najčešće navođen slučaj u literaturi je *The US versus Fleet Factors Corporation* iz 1991. godine, u kojem je banka, koja je finansirala Korporaciju smatrana odgovornom, i bila je dužna da pokrije troškove dekontaminacije zemljišta korporacije. Budući da je banka imala učešće u finansijskom menadžmentu korporacije, sud je zauzeo stanovište da je banka imala mogućnosti da utiče na odluke korporacije koje su, u krajnjoj instanci, i doprinele zagađenju, premda banka zvanično nije imala nikakav uticaj na preduzete aktivnosti korporacije (Jeucken, 2004, 168–169).

Nacionalna strategija održivog razvoja Republike Srbije ne prepoznaje banke i bankarski sektor kao važnu komponentu održivog razvoja, izuzev preporuke koja se odnosi na podsticanje razvoja elektronskog bankarstva (Nacionalna strategija održivog razvoja, 2008, 39). Akcioni plan za sprovođenje Nacionalne strategije za period od 2009. do 2017. godine, takođe nije na adekvatan način sagledao položaj i mogućnosti bankarskog sektora u kontekstu održivog razvoja. Prema Akcionom planu, banke mogu finansirati određene projekte u smislu održivog razvoja, poput poslova zaštite od degradacije i promene namene zemljišta, i to samo kod aktivnosti izgradnje tržišta dugoročnih kredita za kupovinu državnog i drugog zemljišta.

Iz akcionog plana može se sagledati da se bankama omogućava realizovanje posrednih aktivnosti koje će doprineti postizanju ciljeva održivog razvoja. Međutim, ni akcioni plan, ni relevantni zakonski propisi koji uređuju poslovanje banaka, nisu prepoznali značaj uvođenja određenih formi bankarskih poslova koji treba da doprinesu održivom razvoju. Pretpostavlja se da su donosioci javnih politika u Srbiji bili uverenja da bankarski sektor ne može doprineti realizaciji ciljeva održivog razvoja, osim u kontekstu stavljanja na raspolaganje tradicionalnih bankarskih proizvoda i usluga, pre svega kreditiranje svojih klijenata (Stanojević, Mitić & Rakić, 2013, 441).

U Srbiji posluju banke, koje putem kreditnih linija, finansiraju obnovljive izvore energije i energetske efikasnost. Među tim bankama su: *Intesa banka, Erste banka, Procredit banka, Unicredit banka i Credit*

Agricole banka. U pogledu upotrebe obnovljivih izvora energije u Srbiji, važno je naglasiti da se ulažu značajni napori na sprovođenju određenih projekata obnovljivih izvora energije. Finansijska podrška uglavnom dolazi iz inostranih i evropskih fondova. Primer dobre prakse je kompanija *Fintel Energija A.D.* koja je tokom 2019. godine izgradila najveću vetroelektranu u Evropi, pod nazivom *Maestralski Ring* u Vojvodini (Ilić, Stojanović & Đukić, 2019, 105). Banka Credit Agricole Srbija potpisala je ugovor o finansiranju sa KfW, nemačkom razvojnom bankom, koja posluje u okviru nemačkog Ministarstva finansija, u iznosu od 20 miliona evra, za finansiranje razvojnih projekata i obnovljivih izvora energije u skladu sa globalnom strategijom i postulatima Credit Agricole grupe, koja na prvom mestu ističe ekologiju i društveno odgovorno poslovanje. Zahvaljujući aranžmanu sa KfW bankom, banka Credit Agricole Srbija pruža povoljne kredite stanovništvu i privredi, koji doprinose poboljšanju energetske efikasnosti i razvoju obnovljivih izvora energije kao što su: efikasniji energetske sistemi za grejanje i hlađenje, energetske efikasne rasvete, vozila na električni i hibridni pogon sa smanjenom emisijom izduvnih gasova (Ilić, Stojanović & Đukić, 2019, 105).

Zaključak

Zelena bankarstvo i finansije postali su integralni deo ekonomije, kako na globalnom, tako i na lokalnom nivou. Neoboriva je pretpostavka da kroz bankarski sektor cirkuliše sav novac jedne privrede, od suficitarnog ka deficitarnom sektoru, uz ulogu banke kao posrednika. Upravo banke kao posrednici u povezivanju suficitarnog i deficitarnog sektora trebalo bi da imaju značajniju ulogu u sprovođenju politike održivog razvoja, implementiranjem „zelenih“ komponente u svoje poslovne aktivnosti. Da bi se podstakao dalji razvoj zelenog finansijskog sistema, i podržalo zeleno bankarstvo neophodno je usvajanje regulatornih mera i odgovarajućih pravnih propisa.

Prema raspoloživim podacima, uočava se da se ova vrsta finansiranja relativno nova i nedovoljno poznata u našoj zemlji, s obzirom na to da se pojavila prethodnih godina. Najvećim delom, zeleno finansiranje inicirano je kreditnim linijama od strane međunarodnih finansijskih institucija. Imajući u vidu da još uvek nije usvojen regulatorni okvir koji se odnosi na zeleno bankarstvo, teško je proceniti koliko je domaći bankarski

sektor dostigao viziju „zelenog finansiranja.“ Stoga je neophodno u narednom periodu sprovesti reformu domaćeg zakonodavstva, usvajanjem sistema za upravljanje društvenom i životnom sredinom u celokupnom bankarskom sektoru Srbije. Uostalom, izvesno je da će tokom pristupnih pregovora obaveza Republike Srbije biti harmonizacija domaćih propisa sa evropskim u pogledu zaštite životne sredine (poglavlje br. 27). Ovo je prilika da donosioci javnih politika i pojedinačne finansijske institucije usvoje i primene koncept zelenog bankarstva u realizaciji održivog ekonomskog razvoja. To bi predstavljalo osnovu za dalji razvoj zelenog bankarstva.

LITERATURA

- Baietti, Aldo, Shlyakhtenko, Andrey, La Rocca, Roberto & Patel D.Urvaksh. 2012. *Green Infrastructure Finance: Leading Initiatives and Research*. Washington: The World Bank.
- Commission Directive 2011/63/EU of 1 June 2011 amending, for the purpose of its adaptation to technical progress, Directive 98/70/EC of the European Parliament and of the Council relating to the quality of petrol and diesel fuels.
- Ilić, Biljana, Stojanović, Dragica & Đukić, Gordana. 2019. „Green economy: mobilization of international capital for financing projects of renewable energy sources“ in: *Green Finance*, Vol. 1, No. 2, 94–109.
- Jančetović, Mila, Jovanović, Radica & Cvijić, Jana. 2012. „Strategija komunikacije banaka i osiguravajućih kompanija za održivi razvoj“; u: Z. Grandov, M. Laketa, i S, Jakupović (urednici): *Moć komunikacije 2012*, Banja Luka: Panevropski univerzitet „Apeiron“.
- Jeucken, Marcel. 2004. *Sustainability in Finance: Banking on the Planet*. Eburon Academic Publishers.
- Jovićević, Ratimir & Žugić, Jelena. 2018. *Marketing u savremenom bankarstvu*. Podgorica: Univerzitet Mediteran.
- Kostadinović, Ivana, & Radijčić, Jelena. 2017. „Bankarski sektor u kontekstu održivog razvoja“ u: *Ekonomika*, Vol. 1, No. 2, 109–119.
- Musu, Ignazio. 2010. „Green Economy: great expectation or big illusion“, *Working Paper*, Venice: Ca' Foscari University of Venice, Department of Economics, 1–13.
- Nacionalna strategija održivog razvoja Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, br.57/2008.
- Nedić, Nemanja. 2015. *Aktuelno stanje i problem osiguranja motornih vozila u Srbiji*. master rad, Beograd: Univerzitet Singidunum.
- Noh Hee, Jin. 2018. „Financial Strategy to Accelerate Green Growth“ in: *ADBI Working Paper Series*, No. 866, 1–23.

- Rakić, Slobodan. 2016. *Ispitivanje uticaja društveno odgovornog poslovanja na profitabilnost banaka u Evropskoj uniji*. doktorska disertacija, Sremska Kamenica: Univerzitet Edukons, Fakultet poslovne ekonomije.
- Rakić, Slobodan & Mitić, Petar. 2012. „Green Banking – Green Financial Products with Special Emphasis on Retail Banking Products”, Presov: Vydavateľstvo Prešovskej University, 54–60.
- Rakić, S. Slobodan, Mitić, D. Petar, & Raspopović, V. Neda. 2012. „Primena koncepta ‘zelenog’ u finansijama i bankarstvu” u: *Poslovna ekonomija*, Vol. 6, No. 1, 167–182.
- Ross, Alex. 2018. „Green Bonds: Securities Regulation Towards a Low-carbon Economy” u: *International Financial Law*, Wellington: Victoria University of Wellington, Faculty of Law, 1–56.
- Saraiva, P. Paulo. & Serrasquero, Zelia Maria Silva. 2007. „Corporate Sustainability in the Portugese Financial Institutions” in: *Social Responsibility Journal*, Vol. 3, No. 2, 82–94.
- Sovilj, Ranko. 2016. *Pravni režim ograničenja rizika u poslovanju trgovaca hartijama od vrednosti*. doktorska disertacija, Beograd: Univerzitet u Beogradu, Pravni fakultet.
- Stanojević, Dražena, Mitić, Petar & Rakić, Slobodan. 2013. „Strategija bankarskog sektora u kontekstu održivog razvoja – perspektive Srbije” u: *Strategijski menadžment i sistemi podrške odlučivanju u stratejskom menadžmentu*, Vol. XVIII, 437–446.
- Tasić, Marija. 2015. „Правни аспекти издавања и конверзије заменљивих обвезница”, 1-18, Retrived April 20, 2020 from the World Wide Web http://www.tasiclaw.com/fajlovi/procedura_za_izdavanje_zamenljivih_obveznica.pdf
- Vasiljević, Mirko. 2008. *Trgovinsko pravo*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i Službeni glasnik.
- Zakon o obligacionim odnosima, *Službeni list SFRJ*, br.29/78, 39/85, 45/89 – odluka USJ i 57/89, *Službeni list SRJ*, br.31/93 i *Službeni glasnik RS*, br.18/2020.
- Zakon o porezima na uplatu, držanje i nošenje dobara, *Službeni glasnik RS*, br.26/2001, 80/2002, 43/2004, 24/2011, 100/2011 – usklađeni din. izn., 120/2012 – usklađeni din. izn., 113/2013 – usklađeni din. izn., 68/2014 – dr. zakon, 140/2014 – usklađeni din. izn., 109/2015 – usklađeni din. izn., 112/2015, 105/2016 – usklađeni din. izn., 119/2017 – usklađeni din. izn., 104/2018 – usklađeni din. izn., 86/2019 i 90/2019 – usklađeni din. izn.

Ranko Sovilj

**THE CONCEPT OF SUSTAINABLE
DEVELOPMENT IN MODERN BANKING
– GREEN BANKING**

Abstract:

In modern business conditions, socially responsible banking has become a global phenomenon. The concept of sustainable development influences the reformulation of the banking business in terms of providing new banking services and creating new (green) banking operations, which, in addition to profit, also achieve broader social and environmental goals.

After the defining green banking and finance, the paper highlights the importance of green banking in the retail and corporate sectors, including investment banking. In the final part of the paper, the author points to the current state and perspectives of green banking development in the national legislation. In the conclusion, the author emphasizes the necessity of further development of green banking and the creation of new, green banking products and services.

Keywords: sustainable development, green banking, green banking products and services, corporate social responsibility, environmental protection.